

گزیده‌ای از اعتبارنامه‌های نمایندگان مجلس اول تا سوّم شورای ملی

ندا شهماری

در مرکز اسناد کتابخانه مجلس شورای اسلامی اسنادی از نمایندگان بیست و چهار دوره مجلس شورای ملی موجود می‌باشد که اعتبارنامه‌ها بخشی از این اسناد را شامل می‌شود. به سبب کمبود اسناد و مدارک در مورد نمایندگان دوره اول و دوم مجلس شورای ملی، اعتبارنامه‌های نمایندگان می‌تواند منبع مفیدی جهت ارائه اطلاعاتی راجع به آنان باشد. بنابراین در اینجا تعدادی از اعتبارنامه‌ها را ارائه نموده و سعی خواهیم نمود در شماره‌های آتی فصلنامه پیام بهارستان بخشی دیگر را نشر دهیم.

مقدمه

در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی مشروطیت در ایران شکل گرفت. از جمله دستاوردهای انقلاب مشروطیت، تأسیس نهاد رسمی و مشروع قانونگذاری و یا مجلس شورای ملی می‌باشد که در سیر تحولات تاریخی این سرزمین کهن، نقطه عطفی بسیار تعیین کننده است و هم‌تراز آن را نادر می‌توان یافت. برای تشکیل مجلس، در ابتداء نشستی از معتمدین دولت و رهبران ملت به منظور تهیه آئین‌نامه (نظام‌نامه) داخلی و افتتاح مجلس تشکیل و پس از مذاکرات فراوان برای اینکه نمایندگان مجلس نماینده عموم مردم باشند و همه طبقات در انتخاب نمایندگان سهیم باشند چنین مقرر شد که هر طبقه و صنفی نماینده یا نمایندگانی تعیین نمایند تا پس از تشکیل مجلس، و کلاء به هر طریق که صلاح دانستند قانون نحوه برگزاری انتخابات عمومی را تدوین و تصویب نمایند.

در دوره اول قانونگذاری، انتخاب نمایندگان بر اساس رأی مردم انجام نشد بلکه وکلاء از طرف اصناف، طبقات و اقشار مختلف مردم و بر اساس سهمیه‌های تعیین شده انتخاب شده بودند.^۱ اما از دوره‌های بعد، انتخاب نمایندگان به طور مستقیم و به صورت مخفی توسط مردم انجام می‌شد به همین دلیل در اولین دوره انتخابات مجلس شورای ملی عموم مردم نقشی مؤثر و اساسی نداشتند^۲ و رأی‌دهندگان هر گروه، صنف یا طبقه از چند صد تن تجاوز نمی‌کرد.

بر اساس نظامنامه انتخابات آن دوره درباریان، علماء، طلاب، تجار و اصناف و زمین‌داران بزرگ به طور جداگانه نمایندگان خود را انتخاب کردند. به این ترتیب: ۴ نفر از درباریان، ۴ نفر از علماء، ۴ نفر از بازرگانان، ۱۰ نفر از زمین‌داران بزرگ و ۳۲ نفر از اصناف به مجلس راه پیدا کردند. در این ترکیب نه تنها زنان، دهقانان، کشاورزان خرده‌پا و صنوف کم‌درآمد نماینده‌ای نداشتند بلکه از روشنفکران اصلاح‌طلب نیز نماینده‌ای حضور نداشت از میان اصلاح‌طلبان عضو هیأت تدوین نظامنامه انتخابات، تنها صنایع‌الدوله (مرتضی قلی‌خان هدایت- اولین رئیس مجلس شورای ملی) به مجلس راه یافت در این دوره که نمایندگان از صنف‌های مختلف انتخاب شده بودند ارمنه و یهودی‌ها، آیت‌الله بهبهانی و طباطبائی را به نمایندگی از طرف خود انتخاب کرده و ارباب جمشید نیز به نمایندگی از طرف زرتشتیان به مجلس راه یافت.^۳

روز ۲۷ جمادی‌الثانیه سال ۱۳۲۴ هجری قمری مجلس شورای ملی افتتاح گردید و در واقع حکومت مردم بر مردم از این روز پایه‌ریزی شد، اولین آئین‌نامه داخلی مجلس نیز مشتمل بر ۹۰ ماده در تاریخ ۲۹ شعبان ۱۳۲۴ قمری تصویب و سپس در تاریخ ۲۶ ذیحجه ۱۳۲۷ (دومین مجلس شورای ملی)، آئین‌نامه اول نسخ و آئین‌نامه دیگری مشتمل بر ۱۵۰ ماده تنظیم گردید^۴ و همچنین اولین قانون اساسی ایران بعد از انقلاب مشروطه در تاریخ چهاردهم ذی‌قعدة ۱۳۲۴ قمری به تصویب رسید.

مفهوم اعتبارنامه و نحوه رسیدگی به آن

از آنجایی که هدف اصلی این مقاله ارائه و معرفی تعدادی از اعتبارنامه‌های نمایندگان دوره‌های اول تا سوم مجلس شورای ملی می‌باشد پس نحوه رسیدگی به اعتبارنامه نمایندگان مجلس و آثار آنرا با استناد به آئین‌نامه مزبور و قانون اساسی مشروطیت مورد بررسی قرار می‌دهیم هر چند که قانون اساسی مشروطیت در ابتدای امر، موضوع رسیدگی به اعتبارنامه نمایندگان را پیش‌بینی ننموده بود ولی از همان دوره‌های اولیه مجلس، نظام حقوقی کشور ما مبتنی بر نظارت مضاعف بود^۵ به نحوی که پس از اعلام نتیجه آراء حوزه انتخابیه و تعیین حائزین اکثریت، انتخاب شده عضو مجلس شناخته می‌شد مشروط بر اینکه اعتبارنامه او از طرف انجمن نظارت صادر و به وسیله مجلس شورای ملی تصویب شود^۶ به طور کلی بعد از انجام انتخابات و تأیید آن، سندی تنظیم می‌شود که شخص منتخب بتواند در پارلمان به عنوان عضو مجلس شرکت کند، نام این سند اعتبارنامه است.

موضوع رسیدگی به اعتبارنامه از مسائل مورد بحث علمای حقوق اساسی است. اولاً اینکه چه مرجعی باید به اعتبارنامه رسیدگی کند؟ ثانیاً چه لزومی دارد که اعتبارنامه مورد رسیدگی و ارزیابی قرار گیرد؟ ثالثاً آیا

رد اعتبارنامه به معنای مخدوش بودن انتخابات است و یا به معنای عدم صلاحیت صاحب اعتبارنامه؟^۷ وظیفه انجمن نظارت انتخابات، با توجه به مقرراتی که قانون انتخابات مقرر داشته، نظارت در صحت جریان انتخابات و اخذ و استخراج آراء می‌باشد. اما پس از اعلام نتیجه آراء ممکن است از طرف انتخاب‌کنندگان و یا رقبای انتخاب‌شونده اعتراضاتی صورت گیرد. این اعتراضات ممکن است به کیفیت جریان انتخابات و یا عدم رعایت موازین قانونی در مورد اخذ و استخراج آراء باشد و نیز ممکن است نسبت به عدم صلاحیت و عدم اهلیت انتخاب‌شونده یا حائز اکثریت آراء اعتراض گردد. به طور کلی دو سیستم عمده قضائی و سیاسی جهت رسیدگی به شکایات و اعتراضات وارده وجود دارد.

در سیستم قضائی رسیدگی به جریان انتخابات و اعتراضات وارده، به یک مرجع قضائی احاله می‌شود، طرفداران این سیستم معتقدند رسیدگی به این گونه اعتراضات باید در دست مراجع قضائی که در امور سیاسی بی‌طرف بوده و مسائل و مشکلات را فقط از جنبه قضائی آن بررسی می‌نمایند قرار گیرد به دلیل اینکه مجالس مقننه غالباً تحت تأثیر ملاحظات سیاسی و احساسات حزبی و مسلکی هستند و مجلسی که هنوز حرارت مبارزات انتخاباتی را حس می‌کند، در مقام قضاوت درباره اعتبارنامه نمایندگان، بیش از واقعیت و کیفیت اعتراضات وارده به جریان انتخابات، تمایلات سیاسی انتخاب شده را در نظر می‌گیرد.^۸

اما عده‌ای از علماء و رجال سیاسی عقیده دارند که حق رسیدگی به اعتبارنامه‌های وکلاء با خود مجلس است و صلاحیت خود مجالس مقننه در تصویب اعتبارنامه و رسیدگی به آن اصل کلی به شمار می‌رود به طوریکه به موجب ماده ۹ آئین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی (مصوب ۱۳۳۳) پس از ختم مذاکرات درباره گزارش کمیسیون تحقیق و استماع اظهارات مخالفین اعتبارنامه مورد اعتراض، رأی نهایی راجع به رد یا قبول نمایندگی با مجلس است.^۹

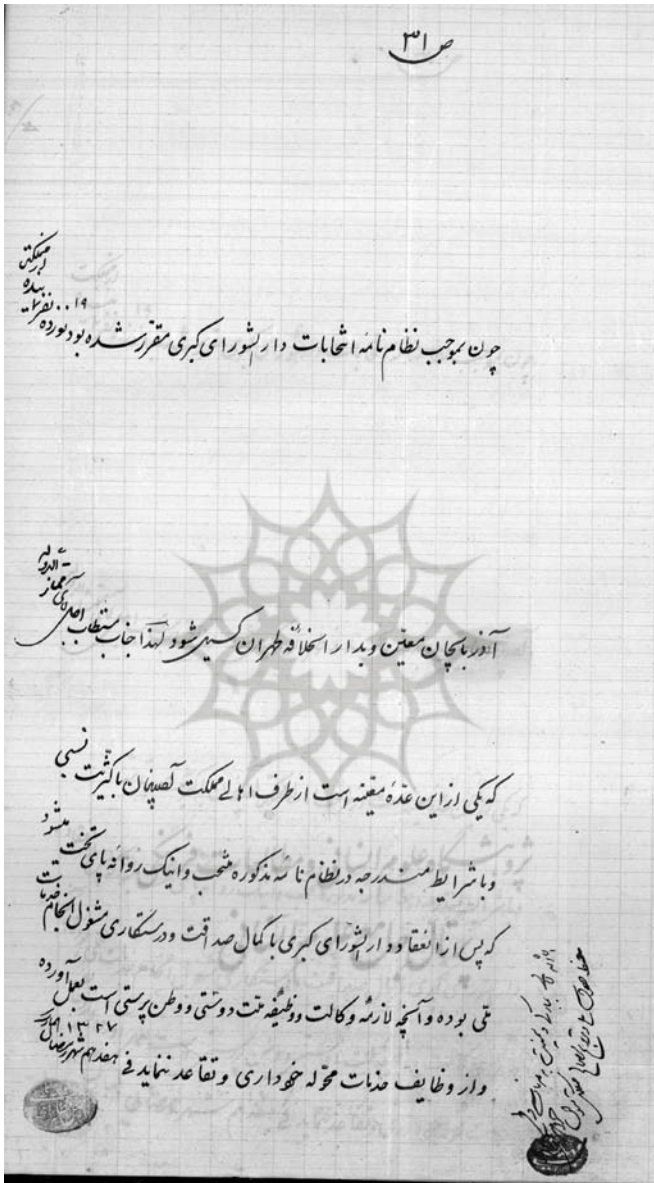
بدین ترتیب ایران جزء کشورهای سیاسی است که سیستم سیاسی را در خصوص رسیدگی به صحت اعتبارنامه‌ها قبول کرده و در اینجا نظارت به اعتبارنامه نمایندگان توسط مجلس، از آن جهت که نمایندگان خود با اکثریت آراء صلاحیت یکدیگر را بررسی می‌نمایند جلوه مردمی به خود می‌گیرد و ظاهر جذابی پیدا می‌کند. طرفداران سیستم سیاسی معتقدند که اگر صلاحیت رسیدگی به اعتبارنامه نمایندگان به مرجعی غیر از خودش واگذار شود، احتمال دخالت و اعمال نفوذ دولت در سرنوشت نمایندگان منتخب و ایجاد موانعی برای تصویب اعتبارنامه آنان زیاده‌تر است و به علاوه طرفداران این سیستم می‌گویند که مجلس در مورد رسیدگی به صحت اعتبارنامه‌ها، با توجه به مصالح عالی کشور می‌تواند اعتبارنامه منتخبی را که اعتراضات وارده درباره او را هم صحیح می‌داند، تصویب نماید و بالعکس. این معنی به خصوص با توجه به سوابق موجود در تاریخ مشروطیت و پارلمان بیشتر ثابت می‌گردد. در ادوار تقنینیه ایران مواردی را می‌توان یافت که اعتبارنامه بعضی وکلاء بدون اینکه جنبه قضائی اعتراض وارده بر اعتبارنامه آنان مورد توجه باشد، رد یا قبول گردیده است.^{۱۰}

در هر صورت در اغلب ممالک پیشرفته دنیا از جمله فرانسه، بلژیک، روسیه و آمریکا هر یک از مجالس مقننه اعتبارنامه اعضای خودش را مورد بررسی قرار می‌دهد.

خطر رسیدگی مجلس به اعتبارنامه‌ها وقتی بیشتر می‌شود که نمایندگان وابسته به احزاب متعدد و بر اثر مبارزات حزبی انتخاب شده باشند زیرا در این صورت حزب حائز اکثریت به آسانی خواهد توانست به دلخواه خود اعتبارنامه رهبران اقلیت را رد یا تصویب آنها را منوط به قبول بعضی تعهدات سیاسی قرار دهد.^{۱۱} به طور کلی وقتی اعتبارنامه از طرف انجمن نظارت صادر شد و اعتبارنامه مزبور در مجلس رد گردید طبق ماده ۵۲ قانون انتخابات عمل نموده و انتخابات حوزه مربوطه تجدید می‌شود. مسلماً منظور از دریافت اعتبارنامه، اعتبارنامه انجمن نظارت است زیرا مجلس اعتبارنامه صادر نمی‌نماید بلکه اعتبارنامه را رد یا تصویب می‌کند و ترتیب طرح اعتبارنامه در مجلس بدین قرار است که پس از گشایش مجلس و انتخاب هیئت رئیسه سنی و اجرای مراسم تحلیف، کلیه منتخبین به حکم قرعه به شش شعبه تقسیم می‌شوند و شعب هیئت رئیسه خود را انتخاب و شروع به رسیدگی اعتبارنامه می‌نمایند و گزارش آنرا به مجلس تقدیم می‌دارند و پس از تقدیم گزارش در مجلس، اگر مخالفی نبود اعتبارنامه تصویب می‌شود و نمایندگی تحقق می‌پذیرد و نمایندگانی که هنوز صحت و سقم انتخابشان محقق نشده، می‌توانند در مجلس حضور یافته و حق نطق و دادن رأی در مجلس را دارند چون مهمترین اثر نمایندگی داشتن حق حضور و حق رأی در مجلس است و ماده ۱۱ آئین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی این حق را برای منتخبین ولو اینکه اعتبارنامه آنها مورد رسیدگی قرار نگرفته باشد شناخته است.^{۱۲} در نهایت باید به این نکته توجه نمود که با تصویب اعتبارنامه در مجلس، نماینده یک منطقه محدود که از نظر انتخاب حقانیت محلی پیدا می‌کند، نمایندگی تمام ملت را به دست می‌آورد و دیگر نماینده یک محل نیست و در برابر تمام ملت مسئول است و حق دارد در همه مسائل داخلی و خارجی کشور اظهار نظر نماید و از مصونیت سیاسی و قضائی برخوردار می‌شود.^{۱۳}

شرح سند

در ادوار اولیه مجلس، اعتبارنامه را روی کاغذ معمولی می‌نوشتند به صورتی که در این ورقه مشخصات انتخاب‌شونده اعم از نام و نام خانوادگی، نام پدر، شماره شناسنامه، سال تولد و نام حوزه انتخابیه و تاریخ انتخابات و جمع‌آراء مأخوذه و تعداد آرائی که صاحب اعتبارنامه داشته است قید می‌شد و به امضای اعضای انجمن نظارت و مهر و امضاء حاکم ولایات می‌رسید. از دوره چهارم به جای کاغذهای معمولی، فرمهای چاپی متداول شده که در حال حاضر نیز موجود می‌باشد. این فرمها توسط وزارت کشور و فرمانداریه‌ها فرستاده می‌شود با این تفاوت که این فرمهای چاپی بعد از امضای اعضای انجمن نظارت به مهر و امضاء فرماندار یا بخشدار محل می‌رسد. از دوره دوازدهم تا دو سه دوره بعد فرمهای چاپی اعتبارنامه با همان مشخصات فقط با تغییر و تبدیل کلمه اعتبارنامه به استوارنامه در اختیار گذاشته شده و از دوره پانزدهم مجدداً با همان عنوان اعتبارنامه و سپس تحت عنوان اعتبارنامه نمایندگی مجلس شورای ملی تهیه شده است. اکنون نمونه‌ای از اعتبارنامه‌های شخصیت‌های سرشناس دوره‌های اول تا سوم مجلس شورای ملی را ارائه می‌نمائیم:

اعتبارنامه ممتازالدوله

۱۳۲۸ هـ
شهریور ماه

ص ۱۵

پس از محمد دثانی خداداد میرزا که که با ما بر طراد مردان کوه نهند ز خوش طبعیت و بیاد نجات داده و بر پیشانی
 دولتات فرزند و بزوال غلب خوش کوار حریت و آزادی شیرین گام داشته و با خدا و استغیا حقن مسکوب
 بخشید مشهور و سیدارد چون برب قانون و ثبات و کهدر دار ثور در کبری و است غیر ایران صانها و
 رکشان تعزیرات پنجره دیگر تجربه دار ثور در کبری از طرف ملت ایالت کرمان معین و ثوب کرده و ایالت علیکم
 اولاد و مرد ابر با ثواب نموده و دیگر نظر از چشم ترال شروع بانام و طبعه مقرر کرده و در حدیث صحیح لاهور
 بانام رسیده و مطابق قانون و ثبات حریت مجلس نظار را از پنجم داشته کی از این پنج با مدار ثور در کبری
 و علو پیشه نهاد نموده است لهذا در ترقی ان صورت مراد از جناب ... تا ص ۱۵ از این کتب
 و حب ملی محقق و بر مصالح و تمشای این عصر جدید عالم و واقف بود از طرف مردم اگلا کرمان و ثوب بتمام
 نام و بتمام گرفته و مردم با جناب میرزا از تاریخ رجب ۱۳۲۸ و کبر محرم خود ششمه و بلون در تالی
 با بر در باطن شرح تقدس و سلام در دعایت ملت ایران همواره استمداد نموده و بغض و عیب از این
 چنانکه و طبعه و عدل و کلمات است در موارد و خطا محقق ملت و آبادی مملکت در توفیه حال بنا و وطن اراد
 صائب و انکار نافه نیز خزانة بکار برده پرسته مصالح ملک و ملت را که عین کلام شمع است ما که من پیشه
 خود نموده و در تمسیر و جرات تری و سعادت و وطن خود داری نمایند آجا لب تلب و محمود و تری
 عا در باشند اللهم و قلم بی هیچ جرائم ترا و دست داد و غنیمت ساز و زنده و مسلمین من نهاد و قلم
 فی کل ترال و جواب

اعتبارنامه ابو الحسن میرزا شیخ رئیس

اعتبارنامه‌ی ملی ملت مجلس شورای ملی ایگانه

امضاکنندگان ذیل عضای انجمن نظارت مرکزی انتخابات در اختلافه که بر طبق موافقت و تأیید همگان

انتخابات مورخه دوازدهم جمادی الاخره ۱۳۲۷ بجه دعوت وزارت داخله در تاریخ چهارم شهر حجب

تکلیل یافت تصدیق نمایند که میزرا کخیرو شاهرخ بموجب اعتبارنامه که از انجمن نظارت کرمان

در دست دارد در تاریخ نوزدهم شهر حجب بنا بر ایشا و دسته نفران شتاد و دو نفر ارای دکان

زرتشتیان کرمان در درجه اول منجب شده در تاریخ سه شنبه پنجم شعبان ۱۳۲۷ که سه نفر سخن زرتشتیان

طهران نیز و کرمان در درجه دار الفنون حاضر شده و آرای خود را دادند با کثرت تانم در درجه بی

و بمت نمایندگی ملت زرتشتیان ایران معین و منمش کرده دیدند

اعتبارنامه ارباب کیخسرو شاهرخ

اعتبارنامه آقامیرزا محمدتقی ملک الشعراء بهار

چون بوجب نظرنامه اشخاص دارا شورای کبری تشریح شده بود و نوزده نفر نمایندگی
 از دریاچه بختین و دریاچه کوه پهلوان کسب شد انداخته بختین
 که یکی از خدایه نیست از طرف ادلی محلت ادو پان کبریت تابه
 و با شرايط ندرجه در نظرنامه مذکوره مشجب و اینک روانه پختین شوند که از
 انعقاد دارا شورای کبری با کمال صداقت و در ستکاری شمول خدمات ملی
 بوده و آنچه لازم و کالت و وظیفه است دوستی و وطن پرستی است
 وظایف خدمات محوله خود داری و تقاعد نمایندگی شهر رمضان
 مهر ۱۳۰۷

مهر
 سید حسن تقی زاده

اعتبارنامه سید حسن تقی زاده

اعتبار نامه

ما امضا کنندگان ذیل اعضاء انجمن نظارت حوزه انتخابیه
 تصدیق میکنیم که ^{میرزا صادق خان سردار معتمد} ~~میرزا صادق خان سردار معتمد~~ که شش مرتبه است و سنش ۴۲
 و ساکن رشت است در انتخابات این حوزه انتخابیه که در تاریخ ششم بهمن ۱۳۲۲
 با اکثریت ۲۷۱۹ رای از ۴۳۰۰ رای دهندگان بنایندگی برای مجلس شورای ملی
 منتخب گردید و شهادت میدهیم که آغاب معزی الیه موافق مواد قانون انتخابات
 مورخ بتاریخ ۲۸ شوال سنه ۱۳۲۹ واقع شده و تمصیل این آغاب در صورت
 مجلس انتخابات این حوزه متدرج است
 بتاریخ ۴ ربیع بری ۱۳۳۲

مهر و امضای اعضاء انجمن نظارت

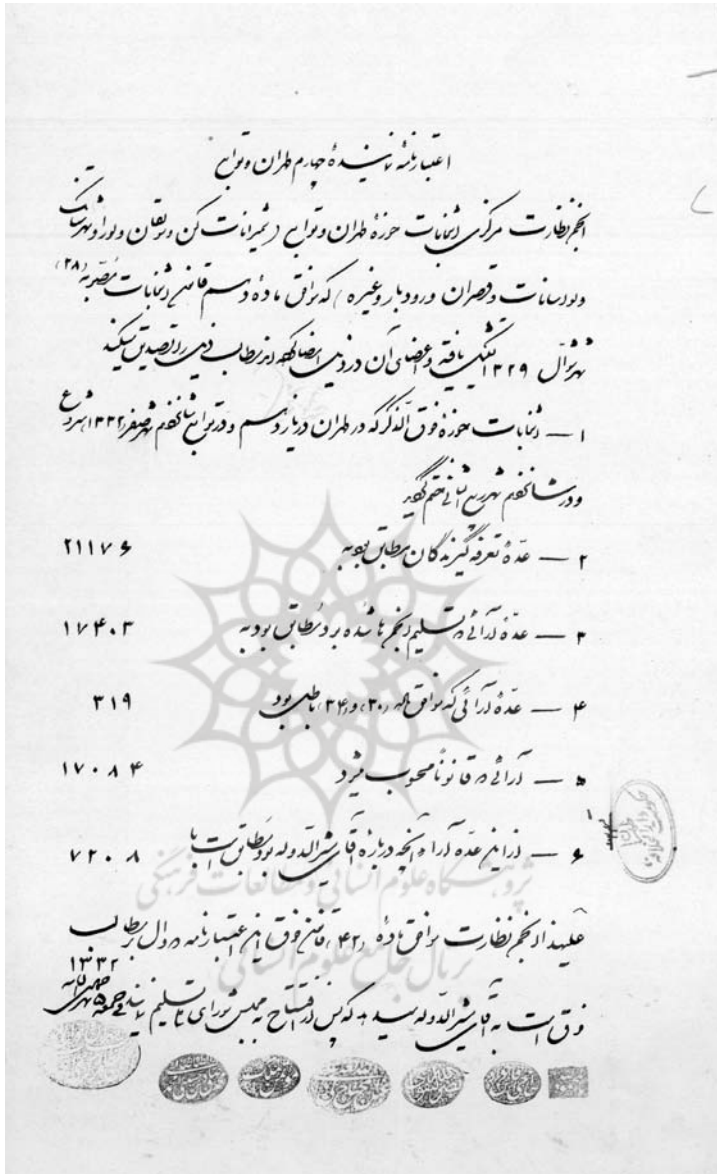

این اعتبار نامه صحیح است
 مهر و امضای حاکم و هر حکومت

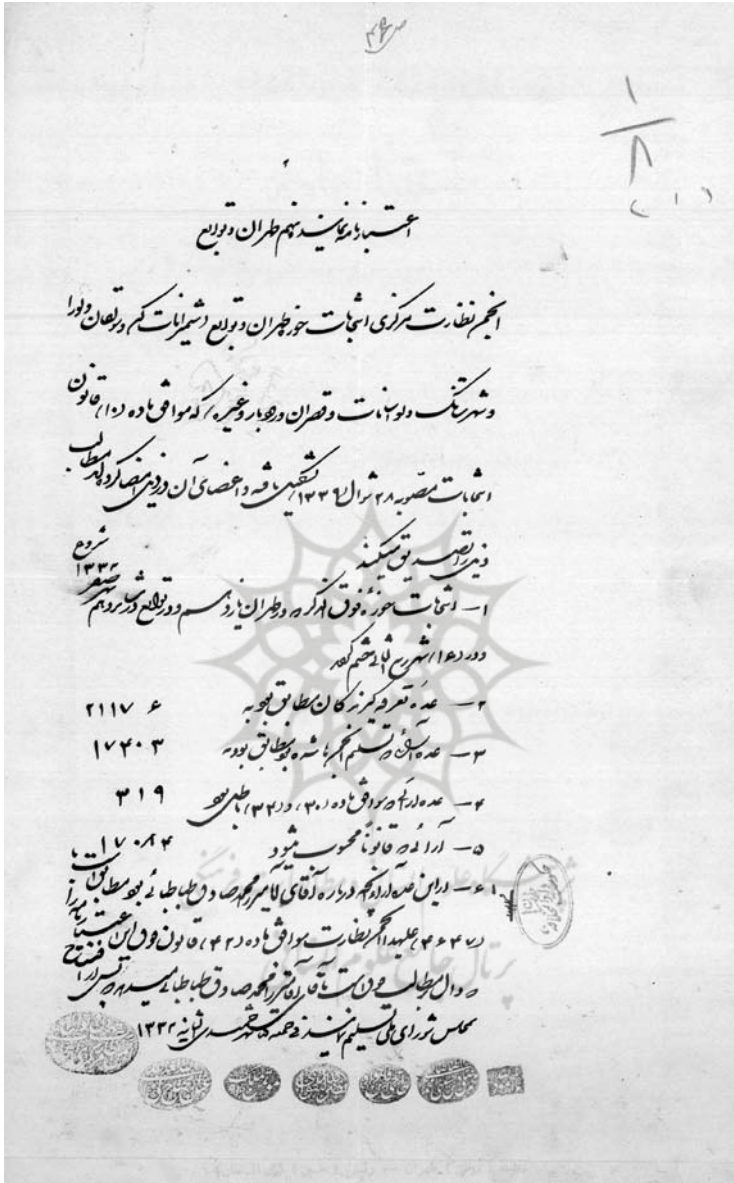

مطبعه دولتی طهران - رئیس (حسین) کمال السلطان

اعتبارنامه میرزا صادق خان سردار معتمد

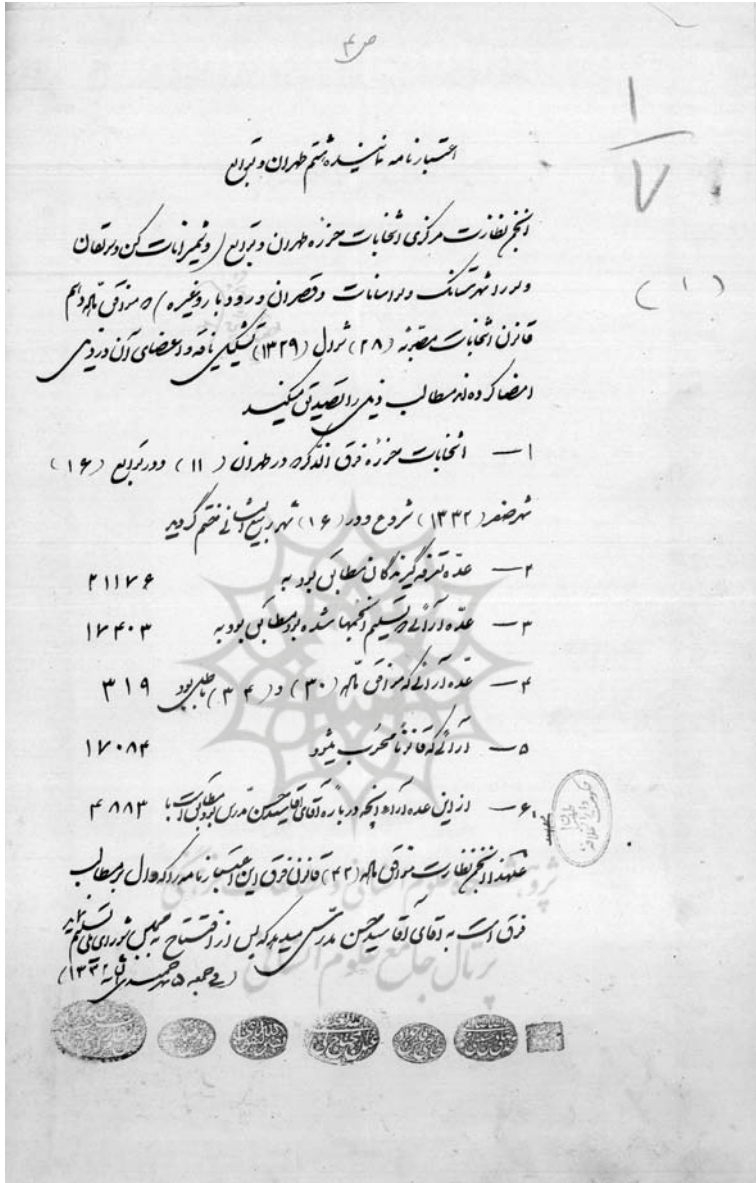

اعتبارنامه مشیرالدوله

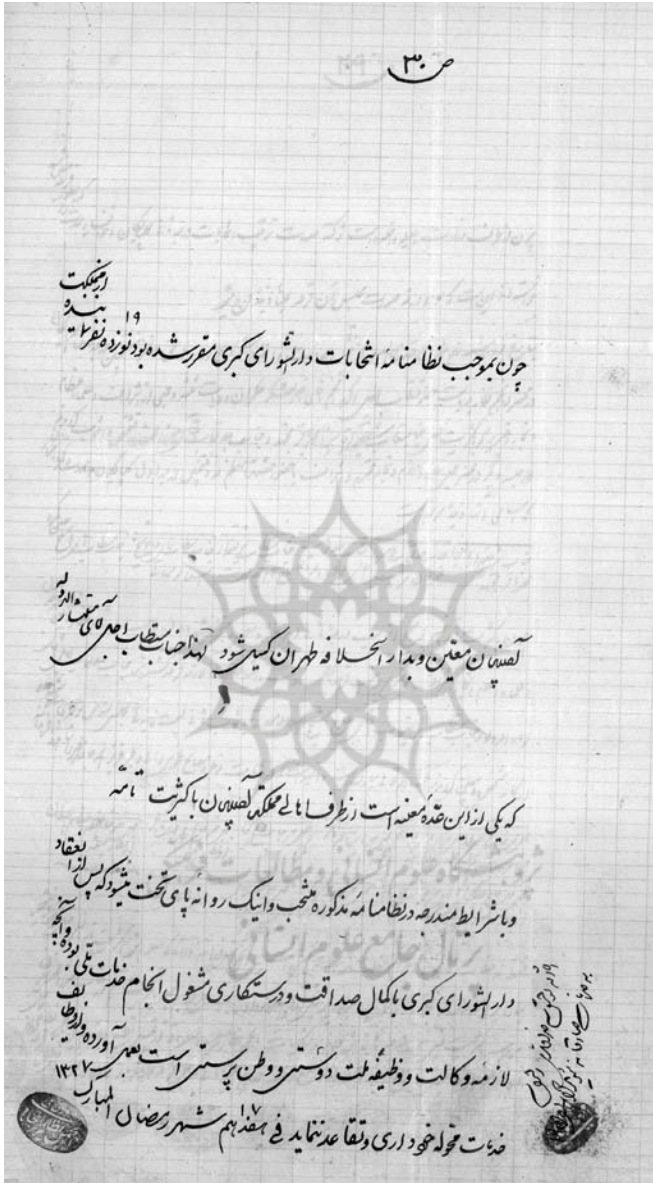

اعتبارنامه آقا میرزا محمد صادق طباطبائی

پیام بهارستان / د ۱، س ۱، ش ۱ و ۲ / پاییز و زمستان ۱۳۸۷

اعتبارنامه آیت الله شهید سید حسن مدرس

اعتبارنامه مستشار الدوله

اعتبارنامه نمایندگی ملت در مجلس شورای ملی ایندراکانه

امضا کنندگان ذیل اعضا، انجمن نظارت مرکزی اشاعات دارا خلافت که بر طبق مواد نهم و یازدهم و بیست و نهم
 اشاعات مؤرخه دوازدهم جمادی الاخره ۱۳۲۷ به حسب دعوت وزارت داخله در تاریخ چهارم شهر خرداد
 یافت تصدیق نمایند که جناب میرزا حسین خان مؤتمن الملک پسر مرحوم میرزا نصرالله خان شاد
 بنا بر نامی پیسیده همشاد و دو نفر رای دهندگان ارا خلافت که مجموعاً چهارده تصدیق و بیست و نهم
 بودند و ارا خود را در سه روز نوزدهم و بیستم و یکم شهر رجب در بند دارا فتون تسلیم نمودند
 در وجه اول اکثریت بنی مثبت و بر وفق ماده هفتم قانون سابق اندکتر از چهل و پنج نفر تعیین در وجه
 دارا خلافت محسوب شدند و در تاریخ هجدهم شعبان بموجب اکثریت نسبی که سه نوبت متوالی بواسطه
 آراء سازنده و چهارده و سیصد نفر از بی شش نفر رای دهندگان حاضر برای این حال سدر بر وفق
 ماده نوزدهم همان قانون نسبت نمایندگی ملت ارا جانب عالی دارا خلافتین و منفرد گردیدند تا پنج شعبه هجدهم

اعتبارنامه میرزا حسین خان مؤتمن الملک

پیام بهارستان / د. ۱، س. ۱، ش. ۱ و ۲ / پاییز و زمستان ۱۳۸۷

پی نوشتها

- ۱- مهدی ملک‌زاده، تاریخ انقلاب مشروطیت ایران (تهران: کتابخانه سقراط، ۱۳۲۹)، ص ۱۷۹.
- ۲- همان، ص ۱۸۰.
- ۳- محمدحسین ادیب هروی خراسانی، تاریخ پیدایش مشروطیت ایران (مشهد: بی‌نا، ۱۳۳۱)، ص ۷۷.
- ۴- آئین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی مصوب اسفند ۱۳۴۳. ص پ.
- ۵- محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، حاکمیت و نهادهای سیاسی (تهران: میزان، ۱۳۸۳) جلد دوم، ص ۱۰۲.
- ۶- حبیب دادفر، پارلمان (تهران: بی‌نا، ۱۳۴۳)، ص ۱۷۸.
- ۷- علی محمد حقیقی، «اعتبارنامه‌ها: سوالات و انتظارات»، روزنامه بیان/۳/۹/۱۳۷۹.
- ۸- حبیب دادفر، همان، (صص ۱۷۹ و ۱۸۰).
- ۹- آئین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی، همان، ص ۵.
- ۱۰- در طول تاریخ ایران بحث تأیید یا رد اعتبارنامه از مباحث اولیه روند شکل‌گیری مجلس بوده و افرادی چون پیشه‌وری و سید ضیاء طباطبائی قبل از انقلاب اعتبارنامه‌هایشان توسط مجالس دوره‌های مختلف رد شده است.
- ۱۱- حبیب دادفر، همان، ص ۱۸۲.
- ۱۲- آئین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی، همان، (صص ۲ و ۷).
- ۱۳- محمد هاشمی، همان، ص ۱۰۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی